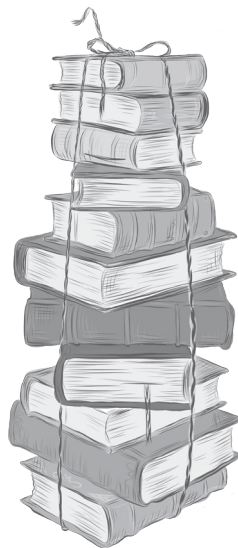

ГОДИНА
ОТ КНИЖНИ
ЧЕТВЪРТЪЦИ
ПО ВРЕМЕ
НА ПАНДЕМИЯ

ГЕОРГИ ЦАНКОВ

Прозорец
София, 2022

СЪДЪРЖАНИЕ

Вместо увод	9
Началото.....	11
Опитът на писателя фундаменталист.....	17
Градация или деградация	20
Кой диктува ношните думи?	23
От разказите за животни на Боян Биолчев до книга, от която ме хвана срам.....	26
„Несбъднати души – до следващия свят!“	29
Кървящите проблеми на деня	36
Радио „Дарик“ излиза в лятна почивка, а моите прегледи – не.....	40
Първият автентичен книжен четвъртък	42
Изграден от думите, с мастило в кръвта.....	47
Недовидени шедеври	51
Взривовете от протестите и държавата на високата духовност	56
Пътуване към клиниките за минало, или един опит за прочит на „Времеубежище“	61
Равносметка за най-важните неща от живота	63
Опит за борба с песимистичните мисли	66
Радостта да е четвъртък.....	71
Красивото живее гордо и самотно.....	77
Звездният пратеник и нашите срещи с него	84
„Ще лиша смъртта от правото ѝ на последна дума“	89
Писането като битка за живот.....	94
Две български културни събития	105
„Жаден съм, Иусе, дай ми ада да изпия..”	111
Бял, пламтящ покой	115
„Душата ми скита между многото болки“	118
Преоткриването на надвременните послания	123
Магическият реализъм в два романа за деветосептемврийския преврат: „Девети“ от Анчо Калоянов и „Кротките“ от Ангел Йгов.....	130
Докосвания до историята	137
За теб, който търсиш ангела, бяха тези думи	145

Посвещавам на незнайните ми приятели, които шурмуваха	
Алеята на книгата	150
Разпаленото сърце на пътниците за Емаус	157
Вяра, Надежда, Любов и майка им София	161
Огнената изповед на утешителката.....	167
Понякога е ужасно трудно да напишеш едно изречение.....	177
Празник на поезията	183
Писането граничи с транса, казва Керана Ангелова.....	190
Най-дългото любовно обяснение на Брантом	197
Мисията на писателката и разправа с митовете.....	203
Сбогуване със скъп приятел и нови предизвикателства	210
Сред „тихите бездни“ на яростното ни съвремие	213
Магии всякакви и тревожни срещи с другостта	220
„България за напреднали“ и „Слънчев удар“ на Иван Бунин	226
Чудесата на глобалното село и паметта	232
В „хотела на спомените“ със Златко Ангелов, Бохумил Храбал, Али Смит и Рей Бредбъри.....	240
Да излезем от скривалищата си и да не се страхуваме да бъдем добри	249
Провинциализъм и европейско самочувствие.....	258
Никулден със стиховете на Александър Байтошев и с глупостта на лейди Гергана	267
За антологията „Когато ми отнеха името“	276
Светът ни без Федя Филкова.....	281
Вещ водач по пътя към духовното и надвременното.....	289
Човечен индивидуалист сред бездните на времето	295
Весела Люцканова, Силвия Плат, Херман Хесе и могъществото на поезията	300
Магията на Чавдар Ценов и дали сме андроиди.....	309
Пиша не да се харесвам, а да изразявам чувствата си.....	317
Вселената Цочо Бояджиев, необятът Велимир Хлебников и други литературни събития	327
Мрачни размисли за отношението ни към класиката.....	337
Строители и разрушители на катедрали на духа	348
„Опашката“ на Карабашлиев и „Диви палми“ на Фокнър.....	359
Историята – истини и манипулации.....	370
Гласове на жени.....	380
Чудото „Бежанци“, геният Азарян и идеята за „варницата“	391

Из дебрите на българската история и на световните литератури.....	402
Ден на тревожни Благии вестии и на едно вълшебно завръщане	414
Още веднъж за „Веда Словена“ и дисекция на любовната измама	426
Пистолетен изстрел в балната зала, по определението на Стендал.....	438
По-внимателно с Айн Ранд и с Кирил Христов.....	450
Молитва – с болка и с надежда за съдбата ни	462
Душевност и еротика.....	475
Какво се мотаем в Лабиринта?!.....	488
Запленен от Аксиния Михайлова и от Елена Алексиева	492
Пейзажи на душите – шедьоври в стихове и в проза.....	504
Веселите и тъжните послания в „Мисия „Туран“	520
Вълшебствата на Ана Боянова.....	524
Сказания за вярата и за духа	528
Интелектуални празници посред лято – възкресяването на Кирил Кръстев.....	533
Невчесани мисли за „новата журналистика“	545
Дискусионни съждения (този текст не беше допуснат на страницата ми във фейсбук).....	559
Триптих за поезията.....	577
Нещо като отворен финал	617
Българската литература не отстъпва на световните образци.	
Огнян Стамболиев разговаря с литературния критик, историк и преводач.....	667
Из споделените мнения за „книжните четвъртъци“	674
Благодарности	679

ВМЕСТО УВОД

Посвещавам този текст на един белетрист, който написа роман за възхвала на злокобната дата девети септември 1944 г.

Досието ми излезе преди повече от две години. Мръсната игра с досиетата и с тяхното подготвяне е дело на същите онези палачи, които услужливо са ви предоставили копие от текста, който публикувате. Само трябва да знаете няколко неща. Първо, там пише за съществуването на саморъчно написани доноси. Няма такива. Има куп бележки, писани на машина, някои от които наистина отразяват сравнително коректно проведени с мене разговори от хора от службите.

Преди време показах на професор Михаил Неделчев, че съм го представил като човек, който е споделил с мене, че трябва внимателно да слушаме всичко, което ни каже Живков. Разбира се, не му беше хрумвало да говори подобни неща – просто го бяха нарочили като „враг“ и трябваше да направя нещо. Сега виждам, че са си споделяли да внимават с мене, тъй като съм под зловредното влияние на професор Тончо Жечев – моят духовен баща. Той наистина страшно много ми помогна да премина през ужасите, винаги беше до мене и ме съветваше мъдро. Федя Филкова, Бог да я прости, ми благодари за всичко, което съм разказал за нея и за незабравимия ми скъп приятел Николай Кънчев.

Големият въпрос е кой и защо е писал текстове уж изречени от мене – за положението в Полша, от което няхах представа, както и други неща. Аз знам отлично от кого излизат те, но не желая да се омърсявам с подобни жалки интриги. Запитайте се защо „ченгета“ се оказахме все хора, които безвъзмездно давахме и душата си, и здравето си за успехите на демокрацията.

Преведох двата тома на „Черната книга на комунизма“, преведох знаменития антикомунист Владимир Буковски, преведох книги за жертвите в Камбоджа и в Китай. Открих безстрашния съдник на комунизма Игор Бунич и издателство „Прозорец“, което пусна и „Черната книга“ със зловещите разкрития. Няколко години водех седмична рубрика във вестник „Демокрация“, всяка неделя по два часа участвах в „Свободна Европа“ в предаването на Стефка Маймарева (заедно с Йордан Василев, Александър Томов и Димитър Коруджиев) – бяхме спрени, след като представихме подробно „Черната книга на комунизма“; казаха ни, че „разединяваме хората“.

Второ, след като „ченгета“ се оказаха хора като професор Георги Фотев, професор Георги Каприев, Васил Станилов (който издаде четири тома – истинската българска страшна книга за престъпленията на комунизма), Атанас Свиленов, който гореше в работата в „Демокрация“, гениалния преводач Любомир Илиев... да не изреждам повече имена, никой и никога не спомена

имената и делата на офицерите, вербували и принуждавали по различни престъпни начини хората да „донасят“.

Слава Богу, след чудовищния начин, по който ме вплетоха в мрежите си, попаднах на разумни служители, които си затваряха очите за откровените ми лъжи. След като в началото на 80-те години от бивши мои роднини бяха представени някакви уж писани от мене антикомунистически стихове, тежкото наказание ми се размина. Но и за щастие „доверието“ към моя милост беше снето.

За първи път стъпих в Париж, за който толкова много бях мечтал, едва през 1990 г. Мога да напиша цял роман за премеждията, през които съм преминал. Това жестоко се отрази на здравето ми, но не предадох никого и никога. Накоро четох текст на вербуван, който се хвалеше, че накисвал само онези, които не му били симпатични. Това също ми се струва долно и престъпно. Мога спокойно да гледам децата и приятелите си в очите и да им кажа – на никого не навредих, запазих честта си в един престъпен режим, но и успях да оцелея.

Моята докторска дисертация беше първото възвръщане на огромните заслуги на доктор Кръстев за българската култура. За нея по радио „Свободна Европа“ говори Велко Верин и това също ми струваше огромни неприятности. Да, няма съмнение, че не съм герой, не посмях категорично да кажа „не“ на надвесилите се над мене страшилища, но аз си знам какво ми струваше през годините тази жестока игра с огъня.

Съпругът на сестрата на баба ми лежа три години в Белене. Отнеха имуществото на същата тази моя скъпа „лелка“. Бащата на обичната ми съпруга Зоя е убит на излизане от лагера. Щеше да е много страшно, ако в нейните очи се окажех долен предател. Затова я изпратих в читалнята на Комисията – тя да прочете и да извади на ксерокс досието ми. Да си призная, ако трябваше аз да вляза там, сигурно щяха да ме извадят с краката напред. В моето семейство винаги сме мразели комунистическата система. Това обаче не означава, че не съм имал приятели комунисти, имам и сега, ценя ги като хора, макар да не влияят на категоричното ми осъждане на престъпната система. Не мразя лявомислещите, а чудовищната система, която ги примамва, системата, която превърна много от нас в получовеци.

Цял живот съм писал онази истина, в която съм вярвал. В този тежък момент, когато вие, човекът, който не просто оправдава палачите, а сам се превръща в такъв, който си е изцапал ръцете с пасквила „Девети“, а сега и с поредния донос срещу мене, аз ви благодаря. От този момент нататък съм на светло – нека всички ме съдят и за делата, и за писанията ми. Ако ми обърнат гръб, ако преценят, че съм виновен, ще прекратя „книжните четвъртъци“, които осмисляха живота ми през последната година. Но каквото и да се случи, никой и никога няма да може да промени твърдото ми убеждение, че комунизмът е престъпен (никога не съм спестявал и критиките си за сговора със Запада, заради който загинаха толкова много хора в Будапеща, в Прага, в Полша). Този сговор несъмнено продължава, щом се мълчи за деянията на сегашните власти, а за оглозване на костите сме хвърлени ние, манипулираните и безмилостно оплетените в калта.

Преди време говорих за всичко това с Димитър Бочев, осъден от комунистите задочно на затвор за свободолюбието си, но успял не само да избяга, а и

да води блестящи антикомунистически рубрики в „Дойче Веле“ и в „Свободна Европа“. Благодаря му, че повярва в мене, тъй както аз ценя творчеството му. Повярваха и много други искрени приятели, на които също съм безкрайно благодарен. Благодарение на доноса ви, Добре, вероятно ще бъда отлъчен от обществото. Какво пък, през декември направих седемдесет и една, не ми остава много.

Заставам пред иконата на Богородица – тя ми е най-скъпа, заклевам се пред дъщерите си, пред внучките си, пред съпругата си, петдесет години изкупувам акта на слабост, който тогава ми спаси живота, но никога и никого не съм предавал. Обичам и държа на приятелите си, литературата е целият ми живот и компромиси с перото си не съм правил.

Вие, сталинистите, не се уморихте да разстрелвате. Правете каквото щете, но вашият „роман“ „Девети“ е всичко онова, което ненавиждам. И дори да съм сам, без подкрепа отникъде, ще се боря срещу чудовището, част от което сте вие, прекършило милиони, милиони животи. Дано след всичко това не ви се присънят кошмарите на невинните жертви. Все отлагах тази толкова важна за съвестта ми изповед – ето че вие я направихте възможна. Сега си чакам присъдата. Да ви е сладко!

И реших да дам гласност на автентичните ми „доноси“. Започнах да ги пиша в началото на пандемията и постепенно те се превърнаха в мое второ „аз“. Чрез гласовете на книгите споделях радостите, надеждите и покрусите си, изплаквах болката... Надявам се, че се получи своеобразна поема за любовта и за изпитанията на битието, апотеоз на духовността! Никога не съм бил толкова истински и верен на себе си, както в тези изповедни „книжни четвъртъци“. И така – започвам!

НАЧАЛОТО

18 юни 2020.

Поради пороя от събития, в този ден, минутите, отредени ми за книги в сутрешното предаване на Пролет Велкова по радио „Дарик“, бяха ужасно малко. Затова ми хрумна да развия наблюденията си на хартия, тъй като – убеден съм – подобрите от мене заглавия заслужаваха да стигнат до възможно най-голям кръг читатели.

Започнах с издателство „Колибри“ и с „Изгубени вещи“ от професор Алберт Бенбасат. Задълбоченият изследовател на родното книгоиздаване, подготвил безценни изследвания за превъплъщенията на Бай Ганьо и за сравнително скромната ни еротична литература, редакторът и издателят на списание „Критика“ изненада всички ни и изгря в ролята на талантлив белетрист.

Дядото разказвач и вълшебната му внучка Ани ни повеждат на лудо пътешествие сред наглед изхвърлените от употреба предмети – пишещи машини, пощенски картички, улични телефони... Спираме в разрушеното кино „Солун“ и в погребалната агенция „Покой“, возим се на лодката на Хемингуей, за да

възкресим в спомените си миналото, да почувстваме как безславно сме преминали през обикновения болшеvizъм, как сме се отърсили от илюзиите си. Алберт е сладкодумен и мъдър, вае незабравими образи, а рисунките и снимките му в текста ни напомнят за вселената на Радичков. Върнах се в годините на младостта си, съпреживях срещите с любими филми в кварталното кино „Солун“ и си спомних вандалското унищожаване на писателското кафене на булевард „Руски“. Ще ми се да вярвам на обещанието на автора, че последната страница на книгата му всъщност съвсем не е краят на историите.

Живеем във времето на блогърите – преди няколко години най-младият от тях, Емил Конрад, издаде книга, чиято премиера се превърна в сборище на хиляди възторжени тийнейджъри. Издателска къща „Жанет 45“ – средището на голямата съвременна българска поезия и проза – обаче ни запозна със съвсем друг тип блог – онлайн седмичника за независима журналистика „Тоест“, който се появи през февруари 2018 г., а най-четената рубрика в него беше „Говори с Нева“, като закачка към знаменития филм на Алмодовар „Говори с нея“. Не, не става дума за „жени на ръба на нервна криза“. Познаваме Нева Мичева най-вече като блестящата преводачка на италиански и испански шедьоври – на Итало Калвино и на Хавиер Мариас, на Боляно и на Дино Будзати, на Примо Леви и на Антонио Табуки...

Но, в елегантно оформения от художничката Люба Халева том, тя разговаря с читателите на рубриката си по най-сериозните проблеми на съвременността: за смисъла на живота, за промените в начините на общуване, за справедливостта и за непреходните ценности. Установява, че най-много българи се вълнуват от темата за страха и от „сложното ориентиране в житейския пейзаж“. Прекрасно е, че толкова интелигентна и фина дама може без бариери да общува с широка аудитория, да стане главно действащо лица в пиеса, при която преградата между сцена и публика пада и можем открито да споделяме радостите и страданията си. Разбира се, има различни форми на събеседване – затова следващата седмица ще стане дума за друга блогърка: Мария Попова, чийто глас долита от САЩ и която може да се похвали с над един милион последователи.

След като и у нас, както по цял свят, романът „Татуировчикът от Аушвиц“ от Хедър Морис се превърна в една от най-четените книги, издателство „Рива“ побърза да ни поднесе продължението му „Пътят на Силка“ в превода на Маргарита Дограмаджян. През 2003 г. австралийската писателка се запознава с евреина Лале Соколов, който ѝ разказва за живота си като татуировчик на номера в лагера на смъртта. Историята за любовта му с красивата Гита е вероятно най-жестокият и същевременно красив разказ, който може да се измъкне от онова чудовищно време. А продължението е още по-страховито. След като Червената армия влиза в Аушвиц, деветнайсетгодишната Силка, прекарала три години в лагера, вярва, че ще се прибере в родната Чехословакия. Обаче е обвинена в колаборационизъм и е осъдена на петнайсет години каторга в Сибир.

Има ли разлика между нацизма и болшеvizма и как младата жена ще оцелее благодарение на силата на характера си, как ще се изпълни с надежда благодарение на внезапно избухналата обич – този блестящо разказан сюжет превръща повествованието за съдбата на Сесилия Клайн в незабравим роман. Намериха се и у нас критици, които откряха излишен сантиментализъм в

книгата, но въвеждането на любовта в царството на сенките е висше белетристично майсторство, а не спекулация с широката читателска публика. Време е да се научим да ценим не само експерименталните, уж свръхмодерни четива, които обикновено са еднодневки – нека си помислим кой днес си спомня за „френския нов роман“ и дори за нобелиста Клод Симон!

Всъщност казвам това, за да премина към един продукт на „масовата култура“, заемащ първото място сред четивата на „Ню Йорк Таймс“ и преведан по цял свят. Да, и аз не смятам, че Джон Гришам е жив класик, но той успява да вплете социалните и расовите проблеми в занимателни сюжети. Освен това спазва обещанието си да редува по-значимите художествено творби с откровено приключенски бестселъри. Поредицата за остров Камино продължава това лято с „Ветрове над Камино“, преводът е на Надежда Розова, а българското издателство на Гришам, както винаги, е „Обсидиан“. Собственикът на книжарница Брус Кейбъл героично устоява на опустошителния ураган Лео, а и успява да разкрие мистерията около смъртта на автора на трилъри Нелсън Кар.

Претенциозните отрицатели на човека, поднесъл повече от 30 четени навред по планетата романи, трябва да си дадат сметка, че не е възможно всички да изпаднат във възторг от Джойс и от Кафка, още по-малко от постмодернистите, тъй като неизкушените от големите литературни идеи читатели имат нужда от качествено забавление. Разбира се, не като „бозите“ на Венета Райкова, а написани от професионалисти, уважаващи аудиторията си.

Ето и едно съкровище за малките читатели. Чудесното сравнително ново издателство „Кръг“, чиито открития следя с огромно внимание, връща в оборот първия български роман за деца „Златно сърце“ от авторката на 50 книги, носителката на наградата „Петко Р. Славейков“ Калина Малина. Няма да забравя, че родителите ми скришом извадиха в средата на 50-те години на миналия век красиво оформената книжка и вечер майка ми четеше по няколко страници за неволите на Димчо – отвлеченото от чергари сираче. Великият Елин Пелин определя книгата като оригинална и свежа, „ушита върху канавата на българския живот с ярки бои“. Първото издание е от 1930 г., а преизданията до 1944 г. са безброй. Искрено се надявам, че „Кръг“ ще продължат и с други наши заслужено изтрупани от праха класики за най-малките.

Завършвам с прекрасния подарък за стари и млади, подготвен от издателство „Инфодар“. След великолепните луксозни издания на романите на Иван Вазов „Под игото“, „Нова земя“ и „Казаларската царица“, след илюстрираното бижу „Ана Каренина“ от Лев Толстой, дойде редът на гениалния роман „Парижката Света Богородица“ от Виктор Юго с двеста тридесет и пет илюстрации от френски художници от 19. век. Притежанието на подобен том е истинско съкровище и все пак най-добре ще е, преди да го приберете в библиотеката, да си припомните трагичната любов на звънарят Квазимодо към пламенната циганка Есмералда – един от вечните сюжети в световното изкуство.

На 20 юни съм отделил специално място на един нигерийски роман, който за мен е едно от най-важните литературни открития на годината

От седмици живея с неповторимото усещане за необикновено литературно събитие – романа „Американа“ от нигерийката Чимаманда Нгози Адичи, във великолепния превод на Бистра Андреева. Това е поредното съкровище в страхотната поредица „Отвъд“ на издателство „Жанет 45“. През 2017 г. чи-

тателите от Ню Йорк са избрали тази книга за любима, а още при излизането ѝ, през 2013 г. „Ню Йорк Таймс“ я нарежда сред десетте най-значими творби, появили се през годината. През 2019 г. британското онлайн издание „Индепендънт“ поставя „Американа“ сред 24-те книги, които човек непременно трябва да прочете, преди да умре. Заслужени ли са всичките тези суперлативи? Прочетох мнения на български читатели, че Адичи ни привлича с екзотиката си и с умело разказаната любовна история. Възхити ме чудесният анализ на Златко Ангелов.

Но струва ми се, има още какво да се каже – трябва да се говори за „Американа“, тъй като тя е много важна и съществена и за нас, българите. Ще обясня защо, но първо да разкажа малко повече за Чимаманда Адичи – според „Таймс“ най-изявената сред авторите англофони. Славата я връхлита, след като произнася трийсетминутната реч „Всички би трябвало да сме феминисти“. Бионсе използва откъс от словото ѝ за една от най-хубавите си песни, а първата жена дизайнер в 70-годишната история на „Диор“ е вдъхновена от нея за бляскавото си ревю. На първия ред блести самата Чимаманда, по-привлекателна и от най-преследваните манекенки. Ще я видим и сред 15-те забележителни жени на корицата на септемврийския брой на списание „Вог“ през 2019 г.

Тя е родена на 15 септември 1977 г. в град Енугу и е пето от шестте деца на Нвое Джеймс Адичи и Фиона Грейс Адичи. Бащата е първият нигерийски професор по статистика, а майката – първата жена регистратор в Нигерийския университет. Чимаманда и семейството ѝ са от етническата група ибо. Тежки рани в родовата им памет причинява гражданската война, избухнала след опит за преврат през 1966 г. и атентат срещу министър-председателя Абукабар Тафава Балева, последвани от погроми над християните ибо. Те на свой ред решават да се обособят и създават държавата Биафра, която ще просъществува до 1970 г. Намира се в югоизточната част на Нигерия и разполага с огромни запаси от нефт. Във войната загиват над два милиона души, немалко от тях са близки на семейство Адичи. Дядото и чичото на Чимаманда участват във войната – белетристката ще използва техните спомени, за да напише през 2008 г. потресаващия си роман „Половината от жълтото слънце“ – в заглавието е вплетен споменът за знамето на Биафра.

Разказвам всичко това, за да добиете представа откъде тръгват събитията в „Американа“ и защо смятам, че ние, българите, не усещаме екзотика в разказа, а страшно много неща са ни близки и разбираеми. Травмата в историческата памет присъства и в двата народа – българския и нигерийския, а случващото се след промените, както ще разберем от повествованието, също предизвиква болезнени паралели. Но да се върнем към биографията на Адичи. Тя следва година и половина фармация и медицина в Нигерия, а след това заминава в САЩ и записва комуникация и политически науки в университета „Драксел“ във Филадельфия. По-късно се премества в Държавния университет в Източен Кънектикът, за да е близо до сестра си Уче – Уче, също като леля Уджу от „Американа“, е лекарка и практикува в Ковънтри. Впечатляваща е академичната кариера на Чимаманда Адичи: през 2003 г. получава магистърска степен по творческо писане от университета „Джон Хопкинс“, през 2008 г. защитава магистратура по изкуствата в университета в Йейл. Сред титлите ѝ са: доктор хонорис кауза от университета „Джон Хопкинс“, доктор хонорис кауза от